

A hajdani Angol Királyné-szálloda és az első dunaparti sétány.

Pest városának a mult században sok érdekes és szépen berendezett kávéháza és szállodája volt, amelyekben egyaránt megtalálta szórakozási helyét a társalogni vágyó polgárság és a mulatni kívánó ifjúság. E kávéházak fennállásuk hosszú ideje alatt nem egy esetben lettek nagy események keletkezésének színhelyei, a szállodák pedig sok hazai és külföldi közéleti egyéniségnek nyújtottak kényelmes otthont.

Ilyen jellegzetes régi kávéházak közül való az »Angol királyné«-hoz címzett belvárosi kávéház és szálloda is, mely az összesek között a legcsinosabb és legelőkelőbb volt. Pestvárosi és külföldi emberek ezt látogatták legszívesebben, különösen a mult század vége felé. Méltán hívja fel tehát figyelmünket arra, hogy kultúrhistoriai szempontból foglalkozunk vele annál is inkább, mert a szépségével itthon és külföldön egyaránt híressé vált Angol királyné kávéháznak és szállodának a szabadságharc utáni időkben a mai Deák Ferenc- és Mária Valéria-utcák sarkán készült épülete még napjainkban is áll s most a Pénzügyi Központ székháza.

Pest városát a középkor végén a polgárság a Dunától a Dunáig széles körben húzódó és harcászati szempontból erős fallal vette körül, melyet a hathatósabb védekezés céljából még 12 kerek torony (rondella) és három városkapu beépítése által tettek biztosabbá. Az egykori városfal északi pontján, a Dunaparton levő ilyen rondella állott az Angol királyné épülete helyén s ennek a rondellának és a csatlakozó városfalnak a lebontása tette lehetővé az Angol királyné kávéház és szálloda megalapítását, amit nagyban előmozdított az is, hogy itt volt a pesti kikötő-pontja a két testvérvárost, Budát és Pestet összekötő hajóhídnak.

A hajóhíd pesti részénél és az említett északi rondella mellett a Duna partján egy kis városi kocsmá állott, melynek az volt a rendeltetése, hogy az átkelési helynél a hosszú utazásban elfáradt embereknek ételt és italt nyújtson. A pestvárosi tanács azonban nem volt megelégedve a kocsmá jövedelmével s ezért elhatározta, hogy értékesíteni fogja az épületet a hozzátartozó 146 □-ölet kitévő telekkel és kocsmáltatási joggal együtt. Az eladást még az 1789. év elején határozta el a tanács, ugyanis ekkor vétel céljából már felajánlotta az ingatlant Hilmayer Mátyásnak, az akkori bérlőnek, ki hajlandónak is mutatkozott azt 4000 forintért megvenni. A formások betartása szempontjából — mivel közvagyonról volt szó — a tanács hivatalos árverést tűzött ki az ingatlan értékesítésére. Az árverés határnapja 1789 június 17-ike volt, azonban az árverezés a valóságban nem történt meg, mert a tanács már előzőleg elfogadta a Hilmayer Mátyás által felajánlott 4000 forint vételárat. Ez az esemény a

polgárság között nagy elégedetlenségre szolgáltatott alkalmat, mivel úgy tűnt fel előttük, mintha a tanács titokban játszott volna át Hilmayer Mátyás kezére az ingatlant. A választott polgárság még aznap — 1789 június 17-én — átiratot intézett a tanácshoz, melyben tiltakozott az árverés nélküli eladás ellen, sőt felhozta indokolásában azt is, hogy Bobics János ügyvéd hajlandó lenne az árverést 5000 forintra kezdeni (. . . dann auch einer der erwählten Bürgerschaft einverleibter Bürger Herr Johann v. Bobics Landes-Advocat für dieses Wirtshaus, wenn es der normal-mässigen Meistbiethung ausgesetzt wird, zum ersten Anschlagsboth 5000 fl. der erwählten Bürgerschaft angebothen hat. Pestvárosi levéltár. Int. a. m. 3343.) A pestvárosi tanács azonban kitartott továbbra is eredeti álláspontja mellett és elfogadta Hilmayer Mátyást vevőnek 4000 forint összeg lefizetése ellenében. Az ügy végül a kir. kamara elé került, mely 1789 szeptember 30-án kelt leiratában értesítette a pestvárosi tanácsot, hogy az adás-vételi jogügyletet helybenhagyta, minek alapján Hilmayer végérvényesen a kocma és a hozzátartozó telek tulajdonosa lett a fenti összegért. (Int. a. m. 3343.) Hilmayer Mátyás ezt az ingatlant 1791 április 9-én iratta át a nevére, amiről a pestvárosi telekátírási jegyzőkönyv a következőket tartalmazza: »Den 9-ten April 1791. Verlanget Mathias Hillmayer das unter der Grundbuchs No. — liegende und mit der No. 6 gezeichnete Brück Stadt Wirths Hauss, für welches er 4000 fl. anerbothen hat, im Gleichförmigkeit einer untern 17. Juny 1789 erflossenen Magistratual Determination auf seinen Namen zu überschreiben, von welchen, weilen es ein Städtischer Grund ist, keine Pfund Kr. bezahlet werden.« (Belvárosi telekátírási jegyzőkönyv 1791—1795.)

A most ismertetett telekvásárlással egyidejűleg, 1789 június 2-án, megvett Hilmayer Mátyás egy újabb ingatlant, mely a kocma telkével szomszédos volt. Ehhez pedig az akkori »Új vásártér« (mai Erzsébet-tér) szabályozásával kapcsolatosan jutott. Ugyanis az új vásártér helyének kijelölése alkalmával parcellázták fel a mai Lipótvárosnak a városfal mellett fekvő nagy részét. A telekkihasításokat a városfal északi oldalánál kezdték meg, vagyis Hilmayer Mátyás kocma-telkének közvetlen szomszédságában. Ez a telek volt az 1-gyel jelzett, melynek területén az északi rondella is állott; a telek kiterjedése 289 □-öl volt. Hilmayer az 1789. június 2-án tartott első árverésen vásárolta meg az 1. számmal jelölt rondella-telket, négyszögölenként 21 forintért. A teljes vételár 6069 forintot tett ki, amiből 2023 forintot Hilmayer azonnal le is fizetett a városi pénztárba, mert az árverési feltételek szerint a vételösszegnek egyharmad-részét azonnal ki kellett egyenlíteni. Ugyancsak árverési feltétel volt az is, hogy a vevőnek, illetve a mindenkori tulajdonosnak az ingatlanra négy éven belül házat kellett építtetnie.

Hilmayer Mátyás 1789 június 17-én az 1. számmal jelzett telkét kötelezvény kiállításával a pestvárosi tanács beleegyezésével átengedte Kemnitzer Jánosnak 6069 forintért azon feltétellel, hogy az árverési feltételek most már az új tulajdonost kötelezik. Az adás-vétellel kapcsolatosan Hilmayer és Kemnitzer egymás között a két szomszédos telek határvonalára nézve bizonyos módosításokat végeztek, amennyiben az 1. számú telekből 19 négyszöglet Hilmayer a kocmatelekhez csatolt, amiért 400 forintot fizetett Kemnitzer Jánosnak. A határváltoztatás után a Kemnitzer-féle telek 270 □-ölet, a Hilmayer-féle telek pedig 165 □-ölet tett ki. Természetesen az 1. számú telekre nézve az eredeti vételár is ennek megfelelően

módosult, mert a kötelezvény értelmében 5669 forintban lett megállapítva (... bezahlet gedachter Herr Kemnitzer an das Stadt Kammeramt den Kauffschilling des ganzen Betrages von der Stelle No. 1. und zwar das 3-ten in baar mit ... 2023, und an Obligation ... 4046, zusammen 6069 fl., dahingegen hat Herr Hillmayer an Herrn Kemnitzer baar zu erlegen ... 400, mithin kommt die Hausstelle 5669 fl. Pesti levéltár Int. a. m. 4831.)

1790-ben Hillmayer Mátyás a kocsmatelekhez hozzávásárolt egy újabb 135 □-ölet kitevő telket, mely az ő telkével és a Kemnitzer-féle ingatlannal is szomszédos volt. A telek vételére négyszögölenként 21 forint volt.

Az előadott telekszerzések után a Kemnitzer- és Hillmayer-féle ingatlanok kiterjedése és összetétele a következőképen alakult:

Kemnitzer János tulajdonában levő 1. számú telek270	□-öl
Hilmayer Mátyás tulajdonában levő kocsmatelek	..146	□-öl
« « « « Kemnitzer-féle	19	□-öl
« « « « 1790-ben vett	.135	□-öl
Összesen300	□-öl

Hilmayer Mátyás ezt a 300 □-öles telkét — melyen levő kocsmáját időközben átalakította — 1791 április 9-én eladta Kemnitzer Jánosnak olyanformán, hogy a kocsmatelket 4000 forintért, a hozzácsatolt 19 és később megvett 135 □-ölet pedig 2835 frt s 1165 frt kulcspénzért, tehát összesen 8000 forintért engedte át. (Pesti levéltár: Telekátírási jegyzőkönyv 1791/95.) Ezután Kemnitzer János a most megvett telket az 1789 június 17-én vásárolt ingatlanával — mint szomszédos területeket — egyesítette és egységes telekkomplexummá alakította át, melynek területe 570 □-ölet tett ki. Az egész telektömbért pedig összesen 13.669 forintot fizetett.

A belvárosi első telekösszeírásban, mely körülbelül az 1822. évi állapotot tüntette fel, a Kemnitzer-féle ház 2. számmal volt megjelölve és terjedelme 673 □-ölet foglalt magában. Ismeretes dolog, hogy az 1791. évi állapot szerint csak 570 □-ölet tett volna ki a területe, vagyis 103 □-ölettel volt kisebb. Ez a területnagybodás 1811-ben következett be, amikor Kemnitzer János az ő telke után sorrendben következő Jung-féle telket, illetve házat »jure vicinitatis« megvásárolta később történendő fizetés ellenében (... nachfolgender Ausgleichung). A Jung-féle házhoz tartozott egy 95—100 □-ölet kitevő telekrész is, amely a »jure vicinitatis« címén történt telekvásárlással ugyancsak Kemnitzer János tulajdonába ment át és ezt számították hozzá az eredeti 570 □-öl területéhez. A Jung-féle ház, illetve ingatlan — miután a teljes vételár kiegyenlítése nem történt meg — sohasem került a Kemnitzer-család valóságos tulajdonába, kivéve az említett 95—100 □-ölet, mert az 1811 augusztus 22-én »jure vicinitatis« történt telekkönyvi bejegyzés csak elővásárlási jogot foglalt magában. Ennek igazolására szolgál az is, hogy a későbbi telekösszeírásokban nem fordul elő Kemnitzer János mint a Jung-féle ingatlan tulajdonosa, de nem szerepel a Jung-féle ház Kemnitzer János hagyatéki leltárában sem, ami kétségtelen bizonyítéka annak, hogy nem lett az ő tulajdona.

Kemnitzer János halála után a Nagy- és Kishíd-utcában 2. számmal jelölt ház — több más ingatlannal együtt — fiára, Kemnitzer Károlyra szállott át örökség címén. Az átírást az 1826 december 28-án kelt telekátírási jegyzőkönyv foglalja magában. Kemnitzer Károly azonban rövidesen

meghalt és vagyonát gyermekei Ferenc, Zsigmond és Károly örökölték. Az 1831. évi október hó 5-én kelt telekátírási jegyzőkönyv tanúsága szerint ekkor írták át Kemnitzer Károly örököseire a Nagy- és Kishíd-utcában levő, de már 46/2 számmal jelzett házat.

A Kemnitzer-család birtokában az »Angol királyné« szálloda és kávéház 1844 május 6-ig volt, mert e napon adták el, illetve cserélték el az ingatlan. A telekátírási jegyzőkönyvben a tulajdonjogi változást a következőképpen vezették be: »1844 május 6. Nagyságos John Lajos úr, mint unokaöccsének Kemnitzer Ferenc úrnak nemes szombathelyi káptalan előtt 1843 szeptember 19-én vallott teljeshatalmú megbízottja, továbbá nagyságos Kemnitzer Zsigmond úr saját s testvére Kemnitzer Károly úrnak Vicenzán 1843 december 19-én az illető katonai hatóság előtt vallott teljeshatalmú megbízottja bevallják, hogy a Belsőváros Nagy- és Kishíd-utcában 46. sz. fekvő Angol királyné című családi házat, mely 1831 október 5-én Kemnitzer Ferenc, Zsigmond és Károly neveikre iratott át, f. évi január 16-án Bécsben költ csereszerződés erejénél fogva kaprioriai Vodianer Mórítz úrnak a Leopold városi Szén-piacon 397. sz. a. fekvő 1835 március 18-án nevére iratott házaért s 47.000 pengő forintnyi ráadásért cserébe adták légyen.«

Az ingatlan tulajdonjogában újabb változás 1869 február 13-án következett be, amikor örökségképen Wodianer Albert nevére írták át. Hosszú évtizedekig a Wodianer-család birtokában volt az Angol királyné szálloda és kávéház. 1900-ban báró Huszár Károlyné született gróf Nemes Mária tulajdonába jutott, kinek örököseitől azután a Pénzügyügyi Központ 1916-ban kibérelte az egész épületet, majd pedig idők folyamán báró Huszár Károlyné örököseitől a tulajdonjog egy részét is megszerezte. Napjainkban is a Pénzügyügyi Központ székházául szolgál.

A hajdani Kemnitzer-ház, majd az Angol királynéről nevezett ház helytörténetének tárgyalása után, illetőleg tulajdonjogának ismertetése után nem lehet megemlíteni nélkül hagyni a ház telkén állott északi rondella sorsát sem, mely valamikor Pest városának a védelmére szolgált.

Az 1. számú telken állott északi rondellát az 1789 augusztus 13-án tartott pestvárosi tanácsülési jegyzőkönyv tanúsága szerint ebben az időben bontották le és árverezték el a kőanyagát. A rondellának a kocsmaház felé eső részét nem bontatta le a tanács azon okból, mert a kocsmaház átépítése tervbe volt véve s nem akarta a ház épségét a lerombolás által veszélyeztetni (. . . jedoch auf der Seite des daranstossenden Wirtshauses in solang nicht weggebrochen werden dürfe, bis mit der Veräusserung dieses Hauses die Veränderung erfolgen wird). Kikötötte azonban a tanács, hogy az új kocsmaház felépítésének rövid időn belül meg kell történnie, mert ellenkező esetben a rondella falmaradványait a régi épület kárára is le fogja bontatni. Az északi rondella tehát végleg a régi városi kocsmaház átalakítási munkálatai alatt semmisült meg s ezt az átalakítást még Hil-mayer Mátyás végeztette.

A lebontott rondella kőanyagát 516 köbölre becsülték, amiből árverés alá csak 344 köböllet bocsátottak, mivel a többi értéktelen törmelékké lett a bontás következtében. Az árverést báró Schilón helytartótanácsi tanácsos és kamarai adminisztrátor elnöklelte alatt tartották meg. A kikiáltási ár köbölenként 3 forint volt, vagyis az összes kőanyag ára 1032 forintban lett megállapítva. Kemnitzer János 1050 forintért vásárolta meg a 344 köböl kőanyagot, mint legtöbbet ígérő. A vétel az ő szempontjából nagyon

előnyös volt, mert a lebontott kőmennyiség a saját telkén állott és így célszerűen felhasználhatta tervezett építkezéséhez, amelyet az 1789. évi árverési feltételek szerint négy éven belül végre kellett hajtania.

A rondella pontos helymeghatározására legbiztosabb támpontot szolgáltat a »Pest-budai Almanach«-ban (61. l.) Pollencig József által készített rézmetszet nyomán készült egykorú helyszínrajz. Ezt egybevetve a tanácsülési jegyzőkönyvben elmondott lebontási feltétellel, olyformán rekonstruálhatjuk a rondella helyét, hogy ahol az 1. számú telek, a városi kocsmaház telkének határvonalával találkozott, állott az északi rondella. Tehát az »Angol királyné« kávéház és szálloda teljesen a rondella területén épült fel és így ebből a szempontból is helytörténeti jelentősége van.

Az »Angol királyné«-ról nevezett szálloda és kávéház történetével szorosan összefügg a Dunaparton levő úgynevezett Hangli-kioszk és a körülötte álló évszázados fák, melyek az első pesti sétátér emlékét hirdetik ma is. Az 1789. évben kezdte meg a pestvárosi tanács a Dunaparton a fák ültetését közvetlenül a hajóhid mellett azon célból, hogy ott sétahelyet létesítsen. A Leyrer József 1803-ban kiadott »Die Stadt Pesth und ihre Gegend« című művének 17. lapja előtt található kép már feltünteti ezt a sétányt és pedig pontosan a Kemnitzer-féle ház előtt s leírásában is ugyanígy jelölte meg annak fekvését (dem Caffeehause gegenüber ist eine kleine Promenade, die an das Donauufer stösst, mit Barrieren eingefasst, mit Ruhesitzen und einem Eiszelte versehen). Tehát ebben az időben már megvolt a fákkal beültetett területnek a sétányszerű jellege, mert padok voltak a fák alatt s egy üdítőitalokat kiszolgáltató bódé is állott ott, a mai »Hangli«-nak az elődje.

Ezt a dunaparti sétányt (silvulae deambulatoriae ad pontem navalem) első ízben 1796. évi április 1-én adta bérbe a városi tanács Fischer Jakabnak 115 forint évi bérösszegért három esztendőre. A bérlet lejártáig azonban 1798-ban már többen pályáztak Fischer Jakabon kívül a dunaparti sétány bérletére, mivel jövedelmező üzletnek bizonyult. Elsősorban Lechner Ferenc 1798 július 28-án kelt beadványában kérte a bérletet a maga számára, aki ebben az időben a Kemnitzer-kávéház és szálloda bérlője is volt. (Unterzeichneter hat das Caffee-Haus sammt den Tracteur-Haus des Herrn Johann Kemnitzer gegen eine nahmhafte Jährliche Arenda in Pachtung genohmen. Int. a. m. 6242.) Lechner e kérelmében különösen hangsúlyozta, hogy nemcsak a nagyközönség igényeinek a kielégítésére fog törekedni, hanem legfőbb gondja a sétány ültetvényeinek az ápolása lesz (... als sich Bittsteller zur einzigen Sorge machen wird, das Publicum nicht nur gehörig zu bedienen, sondern die Promenade selbst in den besten Stand zu erhalten und alles zur Verschönerung beitragen wird. Int. a. m. 6242.), amit könnyen megígérhet, mert a sétány közvetlen szomszédságában van és állandó személyes felügyelete alatt tarthatja az ültetvények gondozását. 1798 augusztus 1-én kelt kérelmével Kemnitzer János maga is pályázott a dunaparti sétány bérletére. Beadványában már a sétátér megnagyobbitásának a gondolatával is foglalkozott és kijelentette, hogy ha hosszabb időre kapja bérbe a sétányt, akkor a meglévő ültetvények ápolásán kívül új és nemes fák betelepítését is hajlandó magára vállalni.

A városi tanács azonban egyik ajánlattevő beadványát sem fogadta el, hanem 1798 október 29-én nyilvános árverést tartott a dunaparti sétány bérbeadására. A megtartott árverésen Kemnitzer János lett a legtöbbet ígérő 270 forint felajánlott évi bérösszeggel, minek alapján 1799

április 1-től 1802 március végéig terjedő három esztendőre megkapta a sétány bérletét.

Kemnitzer János a háromévi bérlet lejárta felé, 1801 március 4-én újabb beadványt intézett a pestvárosi tanácshoz, melyben életrevaló terv megvalósításának az eszméjét vetette fel. Ugyanis azt ajánlotta, hogy adja a város neki a dunaparti sétányt 18 esztendőre bérbe oly módon, hogy csak évi 100 forint bérleti összeget tartozzék fizetni: ellenszolgáltatásként meg fogja nagyobbítani a »promenádot«. Erre annál is inkább szükség van — írja a beadványában —, mert Pest városának ez az egyetlen sétahelye, mely a polgárság üdülésére és kényelmére szolgál. (. . . ist in dieser königlichen Freystadt der einzige Ort, wo sowohl der Adel, als auch das übrige Publicum, sich tagtäglich zu vergnügen pflegt. Int. a. m. 6242.) Hangsúlyozottan kiemelte beadványában még azt is, hogy ilyen hosszú ideig tartó bérletre azért van szükség, mert a fiatal fák ápolása és újabb növénykultúra telepítése csak oly formán biztosítható, ha a sétány bérlete legalább két évtizedig egy ember kezén marad. Beadványában végül kötelezően kijelentette, hogy az eddigi hűsítőárusító bódé helyett szép és ízléses angolmintájú nyári vendéglőt fog építtetni a saját költségén, ha a tanács 18 évre kifejezetten biztosítja számára a bérletet. (Verpflichte ich mich auch über dies, in dieser Promenade auf dem Platz der sogenannten Limonadi Hütten ein angenehmes Sommerhaus nach englischen Geschmack aus soliden Materialien auf eigene Kosten dem hier anliegenden Plan gemäss zu erbauen. Int. a. m. 6242.)

A szép terv azonban nem valósult meg, mert a pestvárosi tanács a sétahely megnagyobbítására szükséges területet nem volt hajlandó Kemnitzer János rendelkezésére bocsátani. Természetesen a hosszúlejáratú bérletet sem kapta meg, mert a 100 forint évi bérösszeget a tanács nagyon kevésnek találta. A sétányt továbbra is háromévi időközönként adták bérbe, az ültetvények gondozását pedig a város maga végeztette el.

Ezek a rövid bérleti időszakok az ültetvények fejlődésében éreztették káros hatásukat, mert egyik bérlő sem viselte szívén a fák ápolását, hiszen bizonytalan volt, vajjon három év után ő lesz-e az új bérlő. A sétány fáinak a gondozása a város börtöneiben levő rabok feladata volt, amiben bizonyára nem sok köszönet lehetett, mert Kemnitzer János terjedelmes beadványában hangsúlyozottan kiemelte, hogy a sétatér ültetvényei nehezen fejlődnek és a csenevész fák nem nyujtanak elégséges árnyékot.

A promenád fejlesztésére, illetőleg megnagyobbítására a városi tanács a későbbi években sem gondolt, mert Schams 1821-ben megjelent »Beschreibung der Freystadt Pest« című művében még azt írja (390. l.), hogy a Kemnitzer-féle ház előtt a Dunaparton, a hajóhid közelében néhány fasor díszlik, amely eléggé látogatott esti sétahely (Abendpromenade), csupán az a fogyatkozása, hogy a kocsik pora kellemetlen a sétálóknak. A fasorokban padok vannak elhelyezve, ahová esténként csapatostul tódul a pestvárosi közönség, hogy a fiatal hárs- és akácfák árnyékában élvezhesse a természet szépségeit s gyönyörködjék a hajóhid forgalmában.

A város és városliget fejlődésével megváltozott a helyzet s a dunaparti sétány lassanként elvesztette régi jelentőségét. Hevesi Lajos 1873-ban kiadott »Budapest és környéke« című művében még mindig úgy jellemzi (196. l.) a dunaparti »square«-t, hogy »kicsiny ugyan, de igen csinos és kellemes hely, hol különösen a reggelizés nyáron igen kecsegtető úgy a reggeli árnyék, s a szép dunai kilátás, mint az elegáns kioszk kényelmei miatt«. Ma már

kétségtelenül szebb és kényelmesebb kioszkjaink is vannak, azonban azok az öreg évszázados akácfák, melyek a kioszk körül állanak, minden bizonnyal az egykori dunaparti sétány maradványai, mert ott láthatók még Blaschnek Ferenc 1832. évi térképén az első vigadó épület előtt és ugyancsak ott láthatók az újból felépített második vigadóépület előtt Pest város 1867. évi térképén is. E megmaradt néhány öreg akácfát, mint a hajdani Pest emlékeit, az utókornak kötelessége megőrizni és ápolni mindaddig, amíg a természet önmaga meg nem semmisíti azokat.

Miután a Kemnitzer kávéház és szálloda telkének kialakulását, valamint a Kemnitzer-házzal szorosan összetartozó pestvárosi sétány keletkezését a fentebb elmondottakban megismertük, most kísérjük figyelemmel magát a felépítményt, a házat, mely később az »Angol királyné« nevet kapta.

Az első ház a városi kocsmá volt, mely közvetlenül a rondella falához kapcsolódott s a legnagyobb valószínűség szerint egyszerű, primitív kis épület lehetett, amelynek építési ideje nem állapítható meg. Ezt a kocsmaházat Hilmyer Mátyás, az akkori tulajdonos átalakíttatta, amire vonatkozó adatokat az 1789. évi augusztus 13-án tartott tanácsülési jegyzőkönyvben találhatjuk meg első ízben. A tulajdonjog változásával már az átalakított kocsmaház jutott 1791-ben Kemnitzer János birtokába, aminek igazolására szolgálhat az, hogy Kemnitzer a kávéházi jog megadását az újjáépített »Hilmyer-házra« kérelmezte (domus Hillmayeriana). Ezt az épületet Kemnitzer János, úgylátszik, pár esztendő leforgása alatt lebontatta és az 1789. évi árverési feltételek kötelező erejénél fogva építtette meg 1792 vagy 1793-ban a kétemeletes »Kemnitzer-házat«, melynek főhomlokzata a Dunára (ma Mária Valéria-utcai rész), második homlokzata a Nagyhíd-utcára (ma Deák Ferenc-utca), a harmadik pedig a Kishíd-utcára (ma Türr István-utca) nézett. Ennek a szép épületnek a képét láthatjuk Leyrer József alább idézett munkájának 17. lapja előtt is. A ház beosztása a következő volt: a földszintet a dunaparti részen a kávéház helyiségei foglalták el, az első és második emelet pedig részben lakások, részben szállodai szobák céljaira szolgált.

A régi Kemnitzer-féle ház és az abban levő kávéház szépségeiről leginkább Leyrer József emlékezett meg »Die Stadt Pesth und ihre Gegend« című művében, melyben elragadtatással írt ezekről. Ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy Leyrer műve 1803-ban jelent meg, tehát abban az időben, amikor a Kemnitzer János által felépített ház és berendezett kávéház már teljes pompájában készen állott, akkor nem kételkedhetünk abban, amit a szájhagyomány őrzött meg a híres Kemnitzer-ház és kávéház csinos külsejéről és pazar belső teréről. Leyrer műve pedig, mint egykorú hiteles leírás így örökítette meg a Kemnitzer-házat és vele együtt a kávéházat: »...ist rechter Hand ein neues, hohes, grosses und lebhaftes Haus, an der Ecke einer gerad fortlaufenden, mit lauter neuen, gut, zum Theil schöngebauten Häusern besetzten Strasse, welches im Quadrat gebaut ist, einen innern Hof und drey schöne und gut verzierte Facaden hat, deren eine auf obige Strasse, die andere auf das Donauufer und die dritte auf eine mit jener parallele Gasse hinausgeht. Dieses Gebäude gehört einem Particulier und wird von mehreren Partheyen bewohnt. Im untern Stock finden sie das grosse Caffehaus, von dem sie schon an ziemlich entfernten Orten haben reden hören und das in der That in Deutschland (besonders da das Richtersche in Leipzig leider eingegangen ist) zu den besten; in

Europa überhaupt aber zu den bessern und vermög der Einrichtung, dass man in einer langen Reyhe von Zimmern à table d'hôte und wie bey einen Restaurateur bedient wird, zu den seltenen gehört» (17. l.).

A fényes kávéház és szálloda élete zavartalanul tartott az 1838. évi »nagyárvíz« rettenetes csapásáig, mely Pest város nagyrészét rombadöntötte és nagyon sok emberáldozatot is követelt. Az árvíz magában az épületben nem bírt jelentősebb kárt okozni, hanem annál nagyobb pusztítást végzett a földszinti belső termekben, melyeknek teljes berendezését tönkretette. A kávéház akkori bérlője, Bartl János, az árvíz megszűnése után azonnal hozzálátott a megsemmisült kávéházi berendezések újból való helyreállításához, hogy a jó hírnévnek örvendett »Kemnitzer-kávéház« továbbra is az előkelő közönség szórakozóhelye maradjon.

A kávéház átalakításával kapcsolatosan Bartl János teljesen új vendéglői helyiséget is rendezett be, mely az épületnek ugyancsak a földszintjén nyert elhelyezést. A berendezési és átalakítási munkálatokkal egyidejűleg érdekes beadvánnyal fordult Bartl János a pestvárosi tanácshoz, illetőleg a Szépítő Bizottmányhoz. Beadványában foglalt elgondolása az volt, — mellyel egyrészt a ház külső csínosságát kívánta emelni, másrészt pedig saját üzleti forgalmát gondolta fellendíteni, — hogy a Kemnitzer-ház dunaparti homlokzatánál is ugyanolyan átjárót csináltatna, mint az utca másik oldalán levő Vigadó épületnél látható. Teljesen ehhez hasonlóknak képzelte el, vagyis az átjáró oszlopokon nyugodott volna és ezek tetején balkonszerű kiképzéssel nyert volna befejezést az építmény architektúrája (... in der Altstadt Bruckgasse 2 an der Donaufront eine, der in städtischen Redoutgebäude ganz ähnliche Durchfarth und eine darauf ruhende Altane mit Beibehaltung der gegenwärtigen Fassade beantragt. Verschönerungs Archiv 8218.). A Szépítő Bizottmány városszépítési szempontból kívánatosnak tartotta a nevezett átjáró megépítését, de a szabad forgalom lebonyolítása érdekében ennek megépítését mellőzni kellett. Az ügy végleges döntésre József nádorhoz került, aki szintén elutasította Bartl János kérését azon indokolással, hogy különösen országos vásárok idején oly nagy a kocsiközlekedés a ház dunaparti része előtt, hogy az átjáró megépítése által szűkebbé lett utcában gátolni fogja a közlekedést s nagy torlódásokat fog okozni. Tehát Bartl János terve nem valósulhatott meg, de sikerült ezt később Wodianer Móricnak létrehoznia.

Az árvíz okozta pusztulásból tehát hamarosan új életre kelt a Kemnitzer-kávéház, szálloda és vendéglő. Érdekes véletlen volt az, hogy az újjáalakítás befejezésekor, Viktória angol királyné megkoronázásának idejében történt az ünnepélyes megnyitása a kávéháznak és vendéglőnek s ez eseménnyel kapcsolatosan nyerte az »Angol királyné« nevet.

Nem sokáig tündökölt az Angol királyné-szálloda, mert rövidesen, 1849 májusában a dicsőséges magyar szabadságharc legfényesebb haditénye, Buda ostroma alkalmával az osztrák ágyuk rommálótték úgyannyira, hogy teljesen újból kellett felépíttetni (... in der Grossen und Kleinen Bruck-Gasse sub No. 46 gelegenes Haus, zur Königin von England genannt, ist ebenfals durch das vorbezeichnete Bombardement gänzlich zerstört worden. Tanácsi : 7701/850—52). Az akkori tulajdonos, Wodianer Móric 1850-ben fordult beadványával a Szépítő Bizottmányhoz, melyben a bemutatott tervek alapján háromemeletes ház építésére az engedély megadását kérelmezte. A régi épülettől annyiban tért el, hogy ezt nem kétemeletesre, hanem háromemeletesre szándékozott építtetni és a duna-

parti főhomlokzatnál a Vigadó épületéhez hasonló átjárót is tervezett. Az építési engedélyt 1850 március 30-án kapta meg Wodianer Móric azon feltétellel, hogy a tervbevetett átjárót megcsináltathatja ugyan, de kötelezvényt kell kiállítania arról, hogy a hatóság felszólítására az ingatlan mindenkori tulajdonosa lebontatja azt. Az építkezés költségei 42.869 forint 33 krajcárba kerültek, amiből a bombázás által okozott kár címén, valamint a belső berendezések elpusztulásáért 12.130 forint 67 krajcárt megtérítettek a hatóságok Wodianer Móricnak. (7701/50—52) Az építőmester Hild József volt, akinek legszebb alkotásai közé tartozik az Angol királyné épülete. (Verschönerungs Archiv : 12.805/a)

Az építkezés befejezése után Wodianer Móric ismét a régi előkelő pompával rendezte be a kávéházat, a vendéglőt — amelyek mindegyike a dunaparti rész földszintjén volt — és a szállodát. Az épület még ma is ott áll a Deák Ferenc-, Mária Valéria- és Türr István-utcák szegletén, abban a formában, amint 1850-ben Wodianer Móric Hild Józseffel felépítette, kivéve az átjárót, melyet 1870-ben a pestvárosi tanács 3000 forint kártalanítási összeg ellenében lebontatott. Külsője teljesen ugyanolyan, amint megépítették, csak a belső helyiségek változtak meg, amikor a Pénzügyi Központ irodái szobák céljára átalakításokat végeztetett azokban. Az egykori Angol királynéról nevezett épület méltán megérdemelné, hogy külső emléktáblával jelöltessék meg, mivel azon a helyen állott a város északi rondellája, a város kocsmája, később a Kemnitzer-kávéház és szálloda, majd 1840-től Angol királyné elnevezés alatt európai hírnévre szert tett szálloda, kávéház és vendégház.

A kávéházi jog eredetére a következőket adhatjuk elő; Kemnitzer János az 1791. évi ingatlanvétel után rövidesen, 1791 április 23-án beadvánnyal fordult a pestvárosi tanácshoz, melyben a volt »Hilmayer-féle ház«-ban gyakorlandó kávéházi jog megadását kérelmezte, jóllehet Kemnitzer foglalkozása eredetileg a timárság volt. Indokolásul azt hozta fel, hogy a polgárság kényelmének és szórakozásának nagyon is megfelelő kávéházi helyiséget rendezett be, mely díszes kivitelénél fogva Pest városának díszére szolgál. Felemlítette továbbá azt is, hogy úgy a Belvárosban, mint a Lipótvárosban saját háza van, valamint a külvárosokban több teleknek a tulajdonosa, minek következtében a nagy adófizető polgárok közé tartozik. De nem hagyta megemlítés nélkül azt sem, hogy egyrészt a városban tartózkodó magasrangú hivatalnokoknak, külföldieknek és az egyetemi ifjúságnak nélkülözhetetlen egy ilyen díszesen felszerelt kávéház, másrészt pedig a fejlődő Pestnek méltósága megköveteli, hogy új ízléssel és csinnal berendezett szórakozóhelye legyen.

A pestvárosi tanács 1791 április 27-i ülésében foglalkozott a kérelemmel, azonban érdemleges határozat előtt véleményes jelentéstétel végett kiadta a pesti kávé-céhnek. A céh természetesen tiltakozott a kávéházak szaporítása ellen, mert a pesti kávécsok megélhetési lehetőségeinek csökkentését látta újabb engedély megadásában. A céh ellenkezése dacára a tanács pártolólággal terjesztette fel Kemnitzer János kérvényét a helytartótanácsához, mely 1791 július 26-án kelt 13.729. számú leiratában megadta a kávéházi jogot Kemnitzernek. (Intimata a. m. 4225.)

Kemnitzer János kávéházi jogát 1851 december 2-án Wodianer Móric nevére írta át a pestvárosi tanács. Ugyancsak Wodianer szerezte meg 1855-ben a kávéházi jogosítványhoz a »reáljog« elismerését is, amit a hely-

tartótanács 1855 június 14-én 12.150. és 12.130. számú határozataiban megerősített. (II. 6/1856.)

A kávéházi jogot nem minden időben gyakorolták a tulajdonosok személyesen, hanem bérbeadták, a bérlők közül megemlékendők Lechner Ferenc és Bartl János. Mindketten bérleti idejük alatt a kávéház hírnevének nagyvárosi színvonalra való emelésében hathatósan munkálkodtak.

Az Angol királyné szállodának több királyi és fejedelmi vendége volt, kiknek emlékeztét a Pénzügyi Központ székházában ma is látható emléktáblákon örökítették meg.

Az első emléktábla a jelenlegi főbejárat kapualjának a jobboldalán található, mely azt hirdeti, hogy az Angol királyné-szállodában lakott a magyar nemzet büszkesége, Deák Ferenc, a haza bölcse is. Nem átmenő vendégként tartózkodott a szállodában, hanem másfél évtizedig volt állandó lakója az akkor Európaszerte híres Angol királyné-szállodának. 1859-ben költözött a szállodába és minden megszakítás nélkül 1874-ig tartózkodott benne. Itt dolgozott a szabadságától megfosztott magyarság megmentése érdekében és innét irányította a kiegyezés nagy munkálatait. 1874-ben az a nagy megtiszteltetés is az Angol királyné-szállodában érte Deák Ferencet — mellyel kevés magyar ember dicsekedhetett —, hogy az uralkodópár, I. Ferenc József király és Erzsébet királyné szállodabeli lakásán meglátogatták. Ekkor már betegeskedett Deák Ferenc és nem sokára e nevezetes esemény után egészségéért aggódó rokonai kívánságára hozzájuk költözött. Elhagyta megszokott szállodai lakását, hol életének legtermékenyebb korszakát töltötte el. Rokonainak vendégszeretetét azonban Deák Ferenc már nem sokáig élvezhette, mert 1876-ban elköltözött az élők sorából.

A többi emléktábla az első emeleti lépcsőház falába lett elhelyezve, melyek szövege időrendi sorrendben a következő:

»II. Pedro de Alcantara császárnak 1871. évi october hó 6. és 7. napján itt tartózkodása emlékeül.« (Brazíliai császár.)

»Ő fölsége I. Ferencz József királynak Deák Ferencnél 1874. évi március hó 11-én tett látogatása emlékeül.«

»I. Milán király, Natalie királyné és Sándor trónörökös 1885. évi szeptember 10. és 13-án való itt tartózkodása emlékeül.« (Szerb király.)

»Ő fensége a Walesi herczeg és angol trónörökös 1888 szeptember 28-án, octóber 2-án való itteni tartózkodása emlékeül.«

»Ő fensége Rudolf trónörökös 1888 május 15—19-ig való tartózkodása emlékeül.«

»Ő fölsége Naszreddin Sah Kadsar Perzsia királya 1889 augusztus 26—29-ig való tartózkodása emlékeül.«

»Ő fölsége Erzsébet Románia királynéja 1891 július 17-én való itt tartózkodása emlékeül.«

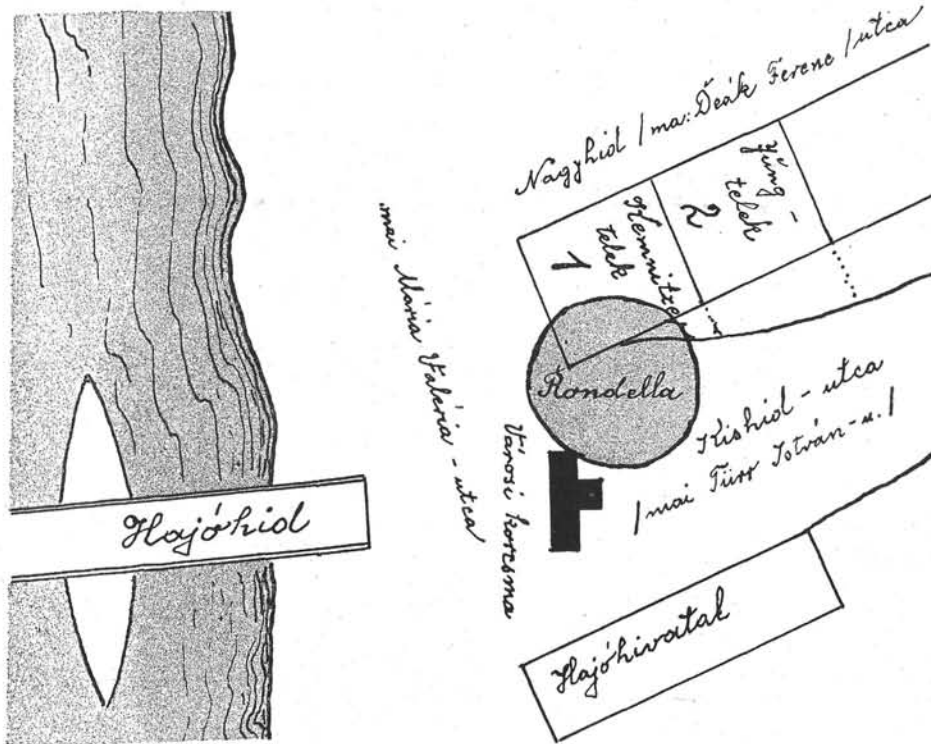
»Ő fensége I. Ferdinánd Bulgária fejedelme 1900 szeptember 14—16-ig való itt tartózkodása emlékeül.«

Ezek az emléktáblák fényes multról regélnek és írott bizonyítékai a hajdani Angol királyné-szálloda európai hírnevének. Féltnélkül kell örködni ezek épségéért, hogy a Pest városa dicső múltjáért lelkesedő polgárság mindenkor láthassa, hogy a királyi és fejedelmi vendégek közül

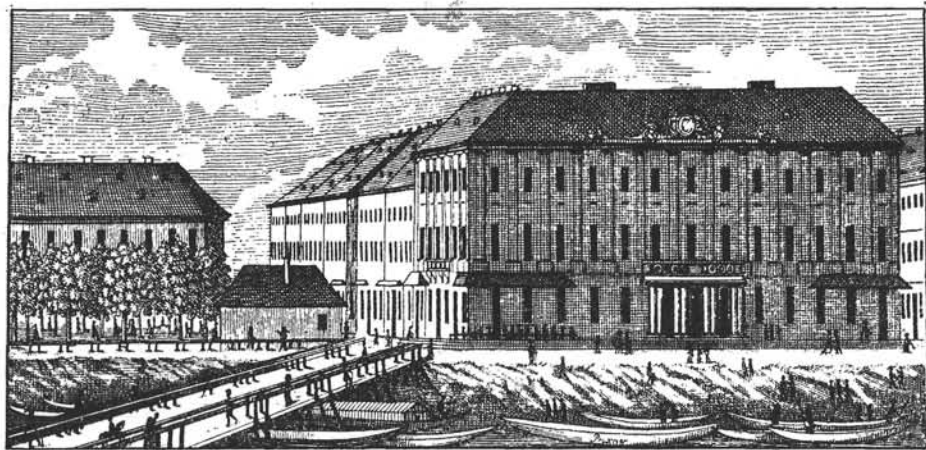
kik látogatták meg a várost és gyönyörködtek Pest nagyvárosi szépségeiben, valamint Buda s környékének elragadó panorámájában.

Ha elsétálunk a hajdani Angol Királyné-szállodának ma is álló épületéhez, önkéntelenül is visszazáll emlékezetünk a fényesen világító multba. Látjuk az e helyen állott északi rondellát fegyveres polgároreivel, akik ebben az erősségben nemcsak a várost, hanem saját otthonukat is védelmezték; látjuk a rondella előtti hajóhidat, Pest és Buda városok első állandóbb összekötő szervét, melynek élénk forgalma előrevetette árnyékát a jövő lüktető kereskedelmi életének; majd pedig a toronyhoz támaszkodó szerény városi kocsmát, a hajóhídon átkelők pihenő- és szórakozóhelyét. Feltűnik szemünk előtt a pompás Kemnitzer-ház szépen berendezett kávéházával, melyet a napoleoni idők krónikása a legelső európai kávéházakkal mért össze, és a híres Angol Királyné-szálloda tündöklő termeivel s királyi vendégeivel. Végül megakad tekintetünk azon a pár öreg akácán, melyek az első dunaparti sétány élő bizonyítékaiként regélnek a polgári multról, amely mindenképen megérdemli figyelmünket, mert ebből bontakozott ki a mai világvárosi Budapest.

Dr. Rokken Ferenc.

15. A Kemnitzer-telek helyszínrajza.

von Kemnitzerisches Haus.

16. A Kemnitzer-ház 1803-ban.